

10

KIRŞEHİR VALİLİĞİ
ve
G.Ü. AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ

**I. AHI EVRAN-I VELİ VE AHİLİK
ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU**

12-13 Ekim 2004
G.Ü. Ahi Evran Kampusu / KIRŞEHİR

BİLDİRİLER
CİLT : I

Hazırlayan:
M. Fatih KÖKSAL

Kırşehir, 2005

©

FÜTÜVVET RUHUNUN DİNİ TEMELLERİ

Ali AKPINAR*

A. Konu İle İlgili Kavramlar

Fütüvvet: Fütüvvet, sözlükte genç, yiğit, cömert demek olan 'fetâ' kelimesinde türemiş olup gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında bir kelimedir. Terim olarak Fütüvvet, "Dünya ve Ahirette halkı, nefesine tercih etmek"¹ "cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikayet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlakî değerlere sahip olmak"² diye tanımlanmıştır. İslam literatüründe bu kavramdan ilk bahseden kişinin *Cafer es-Sâdık* (ö: 148/765) veya *Fudayl b İyâz* (ö: 187/803) olduğu söylenir. Bunlardan ilki fütüvveti, "Ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen şey için ise şükretmektir" diye tanımlarken, *Fudayl* "Dostların kusuruna bakmamaktır" diye tanımlar.

Hicrî III. Asırdan itibaren, eskiden beri önemli bir erdem sayılan "mürüvvet"³ kelimesinin, yetişkin insanlarda erdemler ifade etmesine karşılık; fütüvvet, gençlere yaraşır erdemler anlamına kullanılmaya başlandığı sanılmaktadır. Ahlak kitaplarında fütüvvet, bütün ahlâkî erdemleri kapsayacak şekilde kullanılmış, bu erdemlere sahip kişilere "fütüvvet ehli", fütüvvet adab ve erkanı ile ilgili olarak yazılan eserlere de "fütüvvetnâme" adı verilmiştir. *Sülemî'nin* Risaletü'l-Fütüvve ve *Kitabü'l-Fütüvve*, *Ensârî'nin* Fütüvvetnâme, *İbn Cüneyd'in* Kitabü

* Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SİVAS. iakpinar@cumhuriyet.edu.tr

¹ Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s. 165.

² Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, VIII, 318.

³ Sözlükte "adamlık, kişilik" demek olan *mürüvvet*, "Dinen ve aklen övülmüş güzel şeyleri yapabilme gücü" diye tanımlanmıştır. Bkz. Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s. 210.

Mirâtî'l-Fütüvve, *Şeyh Hüseyin'in* (Türkçe) Fütüvvetname'si bunlardan meşhur olanlardır.⁴

Fütüvvet kavramı, İslam tasavvufunda daha anlamlı ve yaşanılır hale gelmiştir. Sûfilere göre fetâ sûfî, fütüvvet ise tasavvufun kendisidir. Zira fütüvvet kavramı, sûfinin en temel özelliklerinden olan "fedakarlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insan severlik, hoşgörü, nefsine söz geçirme gibi erdemlerle örtüşmektedir. *Ebubekir el-Varrak*, fütüvveti "kişinin hasmının olmaması, yani herkesle iyi geçinmesi ve herkesle barışık olması, sofrasında yemek yiyen müminle kafır arasında fark gözetmemesi" diye tanımlamıştır. Çünkü fetâ, iradesine hakim olan nefis putunu kıran kimsedir.

Sülemî ise fütüvvet kavramını İslam tarihinden örneklerle şöyle somutlaştırır:

"Fütüvvet, Adem gibi özür dilemek,
Nuh gibi iyi olmak,
İsmail gibi dürüst olmak,
Musa gibi ihlaslı olmak,
Eyyub gibi sabırlı olmak,
Davûd gibi cömert olmak,
Muhammed gibi merhametli olmak,
Ebubekir gibi hamiyetli olmak,
Ömer gibi adaletli olmak,
Osman gibi hayâlî olmak,
Ali gibi bilgili olmaktadır."⁵

Hasen Basrî, Allah için nefsine hasım olmandır", *Haris Muhâsibi*, "Herkesi insaf göstermek ve kimseden insaf beklememektir"; *Fudayl b. İyas*, "Evinde yemek yiyenlerin mümin, kafır, dost, düşman olduğuna bakmamaktır"; *Cüneyd Bağdadî*, "Bol bol iyilik ihsan etmek ve kimseye eziyet etmemektir"; *Ebû Yezid Bestamî*, "Başkalarına yaptığın iyiliği küçük görmek, başkalarının sana yaptığı iyiliği büyük görmektir";

⁴ Mustafa Çağrırcı, "*Fütüvvet*", İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, II, 63.

⁵ Süleyman Uludağ, "*Fütüvvet*", DİA, XIII, 259-261

Yahya b. Muâz, "Takva ile birlikte yüz güzelliği, emanetle beraber söz güzelliği, vefa şartıyla kardeşlik ruhudur", *Sehl b. Abdillâh*, "Sünnete tabi olmaktır."⁶

a. **Îsâr**: Sözlükte bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme demektir. Terim olarak îsâr, bir kimsenin kendisi ihtiyaç içinde bulunsu bile sahip olduğu imkanları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakarlıkta bulunmasıdır. Kişinin malının yarısını vermesi *sehâvet*, yarıdan çoğunu vermesi *cûd*, imkanlarının tamamını vermesi ise *îsâr* olarak isimlendirilmiştir. Îsâr, din kardeşliğinin en ileri derecesidir. Îsâr, mal ile olabildiği gibi can ile de olabilir. Kişinin kendi rahat ve huzurunu, hayatını başkaları için feda etmesi de bir çeşit îsârdır.⁷ Nitekim *Ebû Talha*, Uhud savaşında kendi vücudunu Hz. Peygambere siper etmiş ve ona kalkan yapmıştı. Îsâr, başkasını kendine tercih etme, dinî hazları, dünyevî zevklerin önüne geçirme demektir. Bu ise yakînî bir iman gücü, sevgi coşkusu ve sıkıntılara sabretmekle kazanılır.⁸

Îsâr, karşılıksız herkese her şeyi veren Yüce Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmaktır; Îsârı tavsiye ve teşvik eden Kur'ân ahlakıyla ahlaklanmaktır; kendini insanlığa adayan peygamber ahlakıyla ahlaklanmaktır; din uğruna mal ve canlarından geçen Muhacir ve onlara Medine'de kucak açan Ensâr ahlakıyla ahlaklanmaktır.

b. Uhuvvet ve Ahîlik: Kardeşlik anlamında bir kavramdır. Cahiliyye döneminde var olan fetâ/yiğit tipi, İslam tasavvufunun gelişmesiyle sûfilikle özdeşleşmiş, daha sonra esnaf kesimiyle kurumlaşarak âhîlik haline gelmiştir. Ahîlik, Arapça "kardeşim" anlamına gelen "ahî" kelimesinden türetilmiştir. Onun, Divânü Lügâti't-Türk'te geçen ve "cömert, eli açık" anlamına gelen "akı" kelimesinden türediği de ileri sürülmüştür.⁹ Ahîliğin kurucusu XIII. Yüzyılda Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğup Konya, Kayseri ve Kırşehir'de yaşamış olan

⁶ Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Risale-i Kuşeyrî*, (Çev: Ali Arslan) İstanbul, 1980, s. 273-275; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983, I, 638.

⁷ Mustafa Çağrı, "Îsâr", DİA, XXII, 490-491.

⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, XVIII, 26.

⁹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 51-52; Ziya Kazıcı, "Ahîlik", DİA, I, 540; A. Yaşar Ocak, "Fütüvvet", DİA, XIII, 261-263. Türkler İslam öncesi kültürlerindeki kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik ölküsü olan akılığı İslam ile geliştirip devam ettirmişler, akı kelimesi zamanla yerini Arapça ahî kelimesine, akılık da uhuvvet kelimesine bırakmıştır. Bkz. Mikail Bayram, *Ahî Evren*, Ankara, 1995, s. 31-32.

Nasîruddin Mahmud b. Ahmed el-Hoyî Ahî Evran'dır (ö:659/1261).¹⁰ Âhî Evren, sosyal, ekonomik ve siyasî teşkilatçılığı yanında pek çok eser vermiş büyük bir halk filozofudur. Horasan ve Maverâünnehir'de tahsilini yapmış, büyük ilim adamı *Fahrüddin Razî* (606/1209) ye talebe olmuştur. Anadolu şehirlerinde sanayi çarşılarının kurulması fikri ve ilk uygulaması *Ahî Evren'e* aittir. O, bu fikirlerini *Letâif-i Hikmet* adlı eserinde şöyle ifade eder: "Allah, insanları yemek, içmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Hal böyle olunca demircilik, marangozluk gibi meslekleri yürütmek için çok insana ihtiyaç olduğu gibi, bu ve benzeri diğer meslek ve sanatlar için gerekli alet ve edavatı tedarik için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Bu bakımdan insan/toplum için gerekli olan bütün sanat kollarının yaşatılması ve bu işe yeterli miktarda insan yönlendirilmesi gereklidir." "Toplum, çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanat kollarını yürüten çok sayıda insanların belli bir yere toplanmaları ve her birinin belli bir sanat ile meşgul olmaları gerekir ki, toplumun bütün ihtiyacı görülmüş olsun."¹¹

B. Fütüvvet Ruhunun Kur'an Ve Sünnet Temelleri

Fütüvvet kavramının türediği *Fetâ* kelimesi Kur'an'da şu formlarda geçer: Hz. İbrahim için (21/60), Hz. Musa'nın yol arkadaşı için (18/60, 62), Mısır kadınları Hz. Yusuf için (12/30); Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları için (feteyân 12/36); *Ashab-ı Kehf* için (fitye 18/10, 13); Hz. Yusuf'un emrindeki adamları için (fityân 12/62); mümin cariyeler için (feteyât 4/25, 24/33). Dikkat edilirse bu kullanımların hemen hepsinde genç erkek ve kadınlar kastedilmiştir. Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları hariç tutulursa, kelimeler olumlu tipler için kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un zindandaki iki arkadaşından biri affedilerek kurtulmuş, diğeri ise idam edilmiştir.

Fetâ kökünden türetilen Fütüvvet kavramına yüklenen *gençlik*, *dinçlik*, *kahramanlık* ve *cömertlik* gibi erdemler Kur'an'daki kullanımlarda da görülmektedir. Sözelimi Musa'nın yol arkadaşı olan genç, kendisini bir peygamberin hizmetine adanmış; Hz. Yusuf peygamber olmadan önce de seçkin bir çocukluk ve gençlik geçirmiş; *Ashab-ı Kehf* denilen yedi genç, kendilerini tevhide adanmışlar; Yusuf'un adamları da

¹⁰ Evren, Evirmekten eviren anlamına Türkçe bir kelimedir. Evrildiği için yılana, döndüğü ve evrildiği için kainata da evren denmiştir. Bkz. Mikail Bayram, *Ahî Evren*, s. 7-8, 14-29.

¹¹ Mikail Bayram, *A. Selçuklular Zamanında Ahî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi*, Kelime Dergisi, Konya, 1986/3, s. 43-44.

seçkin bir yöneticiye hizmet eden kişilerdir; mümin cariyeler ise, yine Müslümanların hizmetinde bulunan iffetli hanımlardır.

Sonuç olarak fütüvvet kavramının türediği ve Kur'ân ayetlerinde geçen 'fetâ' kelimesi, yalnızca yeni yetişmiş genç anlamına gelmez. O aynı zamanda kamil kişi demektir.¹² Kur'ân'da da bu anlamda kullanılmıştır.

Îsar da bir Kur'ân kavramıdır. Beş ayette (12/91, 20/72, 59/9, 79/38, 87/16) tercih etme, öne geçirme anlamında ve fiil formunda kullanılmıştır. *Îsar* kavramına temel teşkil eden ayet ise şu ayettir:

"Bunlardan önce Medine'yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hirsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır." (59/9) Ayetin iniş sebebiyle ilgili kaynaklarda farklı örnekler yer almakta olup bunlardan bir kaç şöyledir:

Peygamberimize yardım için müracaat eden bir yoksulu, Ensardan *Ebû Talha* evine götürür. Evde çocukların yiyeceğinden başka bir şey yoktur. *Ebu Talha*, eşine şöyle der: "Sen çocukları bir şeylerle oyalayıp uyut, onların yiyecekleriyle Peygamberin misafirini ağırlayalım, karanlıkta biz de yermiş gibi davranırız." Öyle de yaparlar. Sabah olunca Peygamberimiz @, yaptıkları için Yüce Allah'ın hoşuna gittiğini söyleyerek onları kutlar ve bunun üzerine bu ayet iner.

İbn Ömer anlatır: Peygamberimizin ashabından birine bir koyun başı hediye gelir. Adam, kardeşim falan benden daha fazla ihtiyaç sahibidir, diyerek kelleyi ona gönderir. Gönderdiği adam da aynı düşünceyle bir başka kardeşine gönderir. Böylece kelle, tam yedi ev dolaşır ve ilk eve geri gelir. Bunun üzerine bu ayet iner.¹³

Nadiroğullarından elde edilen ganimeti Peygamberimiz, muhacirler arasında paylaşmak istediğini Ensar'a danışır. Onlar, hay hay, başımız üstüne ey Allah'ın Rasülü, diyerek razı ve hoşnut olurlar. Peygamberimiz de @ "Allahım, Ensar ve Ensar çocuklarına merhamet et!" diye dua eder. Onlar hakkında bu ayet iner.¹⁴

¹² İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-Mesîr*, II, 56; V, 109.

¹³ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 24-25; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII, 4843-44.

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 23-24

İslam Tarihi, bolluk ve bereket günlerinde olduğu gibi pek çok savaşta, kıtlık ve dar zamanlarda da yapılan pek çok îsar örneği ile doludur. İşte onlardan biri de *Yermuk* savaşındaki şu tablodur: *Huzeyfetü'l-Adevî* anlatır: *Yermük* savaşının yaman kızıştığı bir gündü. Savaşa ara verildiği bir sırada elimdeki su kırbaşıyla yaralıların arasında dolaşmaya başladım. Amca oğlumu inlerken gördüm. Hemen yanına vardım, su ister misin, dedim. Evet diye başını salladı. Tam içirecekken, yakınında bir yaralının 'su' diye inlediğini duydu, 'ona götür' diye işaret etti. Hemen ona vardım. Kanlar içerisinde inleyen *Hişam b. El-As'di*. Suyu ağzına vereceğim bir sırada, bir 'âh, âh' sesi duyuldu. *Hişam*, suyu içmedi ve ona götürmemi işaret etti. O şahsın yanına vardığımda, ölüm ona benden önce gelmişti. Bari suyu *Hişam'a* götüreyim dedim. Yanına geldiğimde o da ruhunu teslim etmişti. Amca oğluma yetiştireyim diyerek, ona yöneldim. Ne hazin ki o da şehid düşmüştü. Elimde su, kalakalmıştım.¹⁵

Ebü Yezid Bestamî anlatır: Hicazda iken Belhli bir genç bana zühud anlayışımı sordu. "**Bizler bulunca yeriz, bulamayınca sabrederiz**" dedim. "Bu bizim Belh köpeklerinin yaptığının aynısı" dedi.

Peki dedim, sizin zühud anlayışınız nasıldır? Şöyle cevap verdi: "**Biz bulamayınca şükrederiz, bulunca başkasını kendimize tercih eder ve dağıtırız.**"¹⁶

Ebu'l-Hasen Antakî anlatır: "Otuz kadar kişiyle *Rey* kasabalarından birinde bir adama misafir olduk. Yanımızda hepimizi doyurmayacak kadar az birkaç ekmek vardı. Akşam ekmekleri parçalara ayırıp sofraya koyduk. Karanlık çökmüştü. Sofra kaldırıldığında ekmeklerin hiç eksilmediği görüldü. Çünkü herkes, hepimize yetmeyecek, hiç olmazsa arkadaşım yesin diye ona hiç el uzatmamıştı."¹⁷

Uhuvvet ise Kur'ân'ın ısrarla üzerinde durduğu ve sistemleştirdiği bir kavramdır. Erkek ve kız kardeş anlamına gelen *ah-uht* kelimeleri onlarca ayette geçer. Sözlükte 'ah' kelimesi istemek anlamına olup kardeş kardeşiyle aynı maksat ve gayeyi istediği için ona bu isim verilmiştir.¹⁸ Kur'ân'da geçen bu kelimeler, nesep bağıyla kardeşlik için kullanıldığı gibi; akrabalık, soydaşlık ve din bağıyla kardeşlik için de kullanılmıştır.

¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 28; Elmalılı, age, VII, 4844; Mehmet Akif, *Safahat*, Vahdet, s. 408-409.

¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 28-29.

¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 29.

¹⁸ Fahrüddin Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 164; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, I, 434.

Sözgelimi pek çok peygamber, kavimlerinin kardeşi olarak takdim edilmiştir. (Bkz. 7/65, 73, 85; 11/50, 61, 84; 26/106, 124, 142, 161; 27/45, 29/36) Yine din kardeşliği için de bu kelimenin kullanıldığını görmekteyiz. (2/178, 220; 3/103; 9/11; 15/47; 33/5 İhvânüküm fi'd-dîn; 49/10, 12; 59/10) Uhuvvet ruhunun temelini oluşturan ayetler şunlardır:

"Ey iman edenler! Hepiniz toptan, Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, bölünüp ayrılmayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birbirine ısındırmış ve onun lütfu ile kardeş oluvermiştiniz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı. Allah size âyetlerini böylece açıklıyor, ta ki doğru yola eresiniz. (3/103)

"Müminler sadece kardeşirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olasınız." (49/10)

"Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı gûnahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevbeleri çokça kabul eder ve merhamet eder." (49/12)

"Onlardan sonra gelenler: 'Ey keremli Rabbimiz! Bizi ve bizden önceki mümin kardeşlerimizi affeyle! İçimizde müminlere karşı hiçbir kin bırakma! Duamızı kabul buyur ya Rabbenâ, çünkü Sen raufsun, rahîmsin!' derler" (59/10)

"Onların kalplerindeki kini söküp çıkarmışsızdır. Dost ve kardeş olarak, divanlar üzerinde karşı karşıya otururlar." (15/47)

Din kardeşliğinin anlamı, dinin gereklerini yerine getirmede birbirine yardımcı ve destek olmak demektir. Bu hem maddî, hem de manevî yardımlaşma ve dayanışmayı içine alır. Müslümanların kendi aralarında gerçekleştirecekleri din kardeşliği, başka toplumlarda görülmeyecek şekilde onlara özeldir. Zira İslam'a göre din bağı, tüm bağların üstündedir.

Hız. Peygamber Müslümanların maddî ve manevî her konuda birbirlerine yardımcı ve destek olmalarını sağlamak için *Mekke'de* Müslümanlar arasında kardeşlik (*Muâhât*) ilan etmiş; hicretten sonra da ikinci kez Muhacirlerle Ensar arasında kardeşlik ilan etmiştir. Bunun

sonucu Müslümanlar *Mekke ve Medine'de* birbirlerine destek olmuşlar, evlerinde ağırlamışlar, sahip oldukları tüm imkanları birbirleriyle paylaşmışlar ve bu konuda anlamlı örnekler sunmuşlardır.¹⁹

İslam'ın öngördüğü bu kardeşlik ruhunun gerçekleşmesi için bir takım fedakarlıklar gerekir ki onların başında malî fedakarlıklar gelir. İslam'a göre 'mal'ın asıl sahibi Yüce Allah'tır. Mal, insanlar elinde O'nun emanetidir ve O'nun ölçüleri doğrultusunda kullanılmalı, gerektiğinde O'nun uğruna ve O'nun kullarının ihtiyaçları için harcanmalıdır. Bu genel olarak İnfak ve tasadduk ruhudur. İnfak, zengin fakir her müslümanın temel özelliğidir ve Kur'ân infak ayetleriyle doludur:

"Sevdiğiniz şeylerden sarf etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz. Her ne sarf ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir."²⁰

"Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lutfu geniştir, O her şeyi bilendir."²¹

"Doğrusu, sadaka veren erkek ve kadınlara, Allah'a güzel bir takdim de bulunanlara kat kat karşılık verilir; onlara cömertçe verilecek bir ecir vardır."²² "Allah sadaka verenleri şüphesiz mükafatlandırır."²³

"Onlar bollukta ve darlıkta sarf ederler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever."²⁴

"Ey inananlar! Alışverişin, dostluğun, şefaatin olmayacağı günün gelmesinden önce sizi rızıklandırdığımızdan hayra sarf edin. İnkâr edenler ancak yazık edenlerdir."²⁵ "Allah yolunda sarf edin, kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın, işlerinizi iyi yapın. Şüphesiz Allah iyi iş yapanları sever."²⁶

"De ki: 'Doğrusu Rabbim, kullarından dilediğinin rızkını hem genişletir ve hem de ona daraltıp bir ölçüye göre verir; sarf ettiğiniz her

¹⁹ Bkz. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, VIII, 108-115.

²⁰ 3 Alu Imran 92.

²¹ 2 Bakara 261.

²² 57 Hadid 18.

²³ 12 Yusuf 88.

²⁴ 3 Alu Imran 134.

²⁵ 2 Bakara 254

²⁶ 2 Bakara 195.

hangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar, çünkü O rızık verenlerin en hayırlısıdır".²⁷

"İyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın. Allah'tan sakının, Allah'ın cezası şiddetlidir".²⁸

Kur'an inanan inanmayan herkese iyiliği emreder: "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever".²⁹

Kur'an'a göre her şey insan içindir, onun iki dünyada mutluluğunu temin etmek adınadır. Ezcümle din insan içindir, peygamber gönderilmesi insan içindir, kitap indirilmesi insan içindir, tüm evren insan içindir, hayvanlar, bitkiler, yer ve gök cisimleri hep insan içindir ve onun emrine sunulmuştur, hatta meleklerin bile önemli bir kısmı insanların emrine sunulmuştur ve son olarak ahiret hayatı da insan için dizayn edilmiştir.³⁰ İnsana verilen, onun hizmetine sunulan tüm bu sayılanlar Allah'ın nimeti ve insandaki emanetidir. Dolayısıyla sahiplenilmeli, yararlanılmalı, korunmalı, ölçülü olarak ve yerli yerce kullanılmalıdır.

Bu konuda Hz. Peygamberden de çok sayıda hadis gelmiştir. O, yardımlaşma ve dayanışma konusundaki yaşantısıyla kendisi canlı örnekler sunmuş ve sözleriyle müminleri insanlığa hizmete yönlendirmiştir. Onun bu yönlendirmelerinden bir kaç şöyledir:

"İnsan öldüğü zaman ameli kesilir / sona erer. Ancak şu üç şeyin sevabı devam eder: Sadaka-i cariye, faydanılan ilim ve kendisine dua eden evlat".³¹

Bu hadisdeki **sadaka-i cariye** (akan/sürekli sadaka), hizmet verdiği sürece sevabı devam eden sadaka, durmadan akan hayır çeşmesi, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan ve insanlara hizmet veren eserler, iyilik yolunda yapılan vakıflar olarak anlaşılmıştır³² ki bunun

²⁷ 34 Sebe' 39.

²⁸ 5 Maide 2.

²⁹ 60 Mümtahine 8.

³⁰ "Göklerde olanları, yerde olanları, hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir. Doğrusu bunlarda, düşünen kimseler için dersler vardır. " 45 Casiye 13; 31 Lokman 20.

³¹ Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvud, Vesâya 14; Nesâi, Vesâya 8.

³² Bkz. İbn Esir, *en-Nihâye*, Mekke, ty, I, 264; Münavî, *Feyzu'l-Kadir*, I, 438; Canan, age, XVI, 277.

içerisine **yol, köprü yapımı, su hayrı, yolcular için han, kervansaray ve benzeri vakıflar** katılmıştır.

"İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olandır"³³ prensibi vakıflar başta olmak üzere pek çok sosyal dayanışma müessesesinin temelini oluşturmuştur. Bu mealde Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Tüm halk Allah'ın ehlidir. Onların Allah'a en sevimli geleni ise, Allah'ın ehline iyilik yapan, onların yararına işler işleyendir."³⁴

"Veren el, alan elden üstündür."³⁵

"Mümin cennete girene kadar hayra doymaz."³⁶

"Müslüman elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir."³⁷ "İnsanlara eziyet edecek şeyleri yoldan kaldırmak da sadaka/ibadettir."³⁸

"Sizden biriniz, kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz."³⁹

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, bir kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını kıyamet günü örter."⁴⁰

Müminler birbirini sevmeye, birbirlerine merhamet etmeye, birbirlerine şefkate bir beden azaları gibidir. Ondan bir uzuv rahatsız olursa, diğer uzuvlar uykusuz kalma ve ateş ve ağrıyı çekmeye ona ortak olur."⁴¹

"Yedi şey vardır ki, kişi kabirde bile olsa, ondan hasıl olan ecir devamlı olarak kendisine ulaşır: Öğretilen ilim, halkın yararına akıtılan

³³ Aclûnî, bu sözün manası sahih olsa bile bu şekilde hadis olmadığını, ama bu manayı çağrıştıran hadisler olduğunu söyler. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 472. Camiu's-Sağır de ise bu anlamda hasen bir hadis yer almıştır. Bkz. Münavî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 481.

³⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 457-458.

³⁵ Nesâî, Zekat 52; Ebû Davûd, Zekat 28; Ahmed, I, 446; II, 68; IV, 137, 226.

³⁶ Tirmizî, İlim 19.

³⁷ Buhârî, İman 4, 5; Müslim, İman 64, 65.

³⁸ Müslim, İman 58; Ebû Davud, Sünne 14; Tirmizî, İman 6.

³⁹ Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71; Nesâî, İman 19; Tirmizî, Kıyame 60; İbn Mace, Mukaddime 9.

⁴⁰ Ebû Davûd, Edeb 46; Tirmizî, Hudûd 3; Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58.

⁴¹ Buhârî, edeb 27; Müslim, Birr 66.

su, açılan su kuyusu, dikilen ağaç, inşa edilen mescid, okunmak üzere bağışlanan Kur'an, vefatından sonra kendisine dua edecek hayırlı evlat."⁴²

"Merhametli olanlara Rahman merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da size merhamet etsinler."⁴³

"Bir kadın/bir kişi, kedisini hapsederek açlıktan ölmesine neden oldu ve bu yüzden azaba düçar oldu."⁴⁴ "Bir kişi/kadın, mestini çıkararak çölde susamış bir köpeği suladı, bu yüzden Allah onu bağışladı."⁴⁵ "Peygamberlerden birini bir karınca ısırды. O da öfkelenerek karıncanın yuvasının yakılmasını emretti. Bunun üzerine Allah ona şöyle vahyetti: Bir karınca ısırды diye sen, tesbih eden bir ümmeti yaktın."⁴⁶

"Bir müslüman ağaç diker de bunun meyvesinden insan, ehli veya vahşi hayvan veya kuş yiyecek olursa, yenen şey onun için bir sadaka hükmüne geçer."⁴⁷

C. Ahilik Kurumunda Dinî Motifler

İsâr, Fütüvvet, Mürüvvet ve Uhuvvet gibi İslâmî temel kavramların kurumlaşmış hali demek olan Ahilik, manevî ve maddî iki ayağı olan bir sistemin adıdır. Bu iki ayaktan ilki, dürüstlük, güvenilirlik, çalışkanlık gibi ahlakî erdemler; diğeri ise iş tutma, sanat-meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılımcı ruhtur. Ahilik, "İmanın ilimle beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesi"dir.⁴⁸

Ahiliğin ruhu Kur'an'dan kaynaklanır, onun töre ve törenlerine Kur'an ayetleri ışık tutar. Ahilik bünyesinde yapılan kalfalık, ustalık törenleri Kur'an'dan Aşr-ı şerif okumalarıyla başlar, Hz. Peygambere salavat dualarıyla sona ererdi. Yapılan törenlerdeki kalfa yahut usta adayına verilen şu öğütler, kurumun dinî temel ilkeler doğrultusunda çalıştığının açık göstergesidir:

⁴² Ahmed, V, 415.

⁴³ Tirmizî, Birr 16.

⁴⁴ Buharî, Bedü'l-Halk 17; Müslim, Birr 151.

⁴⁵ Müslim, Tevbe 155.

⁴⁶ Buharî, Cihad 152; Müslim, Selam 148. Sünnette hayvan hakları, onlara iyi bakmak, onlara eziyet etmemek gibi konular için bkz. Canan İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, VII, 269-291.

⁴⁷ Müslim, Musakât 10; Buharî, edeb 27.

⁴⁸ Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Ankara, 1980, s. 17.

"..Ta kim helal kazançla meşgul ola, ustadının çerağını uyara..
Bu řartla kim Hak Teâlâ'nın ibadetini yerine getire, řeriata, tarikata
muahalefet eylemeye.."

".. Ey oğul gerektir kim, güzel ahlaktan, akl-ı selimden dışarı
adım atmayasın.

Nefsine ve řeytana uymayasın.

Haramdan, mekruhtan perhiz edesin.

Sünnetleri kocaltmayasın.

Elinle komadığını götürmeyesin.

Kimsenin sanatına tamah etmeyesin.

Kimsenin ehline iyaline kem gözle bakmayasın.

Kimseye kibir, düşmanlık beslemeyesin, cimrilik yapmayasın,
hased etmeyesin.

Her kimin ayıbını görürsen örtesin.

Dünyaya aşırı muhabbet göstermeyesin.

Senden büyüđe varıp ona ikram edesin, hürmet ve hizmette
bulunasın.

Bir elinin kazancını ihtiyaçların için, diğer elinin kazancını
ahiretin için fukaraya sarfedesin.

Hayır işlerde elinden geleni yapmakta kusur etmeyesin.."

"Ođul hak al, hak ver

Kimseye dediđinden eksik verme ki Yüce Allah kazancına ve
ömrüne bereket vere..

Her ne zaman teraziyi eline alınca, Ahiret terazisini hatırlayasın..

İyi bil ki helalin hesabı, şüphelinin itabı, haramın azabı vardır.

Haydi ođul, ona göre dirlik işin gereksin.."

"Bak oğul, alimlerin dediklerini, kahyaların öğütlerini, ustadın
olarak benim sözlerimi tutmaz isen..

Ana, baba, hoca, usta hakkına saygı göstermezsen..

Tanrı buyruklarını dinlemezsen şu parmaklarım yarın ahirette boynunda olsun!"⁴⁹

"Harama bakma, haram yeme, haram içme..

Doğru, sabırlı, dayanıklı ol..

Yalan söyleme..

Büyüklerden önce söze başlama..

Kimseyi kandırma..

Kanaatkar ol..

Dünya malına tamah etme..

Yanlış ölçme, eksik tartma..

Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil..

Kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol."⁵⁰

"Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler, pirlar hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin, esnaf başkanlarının ve benim sözlerimi tutmazsan..

Ana, baba, hoca,, usta hakkını gözetmezsen..

Halka zulmeder, kafir ve yetim hakkı yersen..

Kısaca Allah'ın yasaklarından sakınmazsan..

Yirmi tırnağın Ahirette boynuna çengel olsun!"⁵¹

Ahilik ruhu, tembelliği ve hazır yiyiciliği hoş görmez. O, çalışmayı, üretmeyi, atılcı olmayı öngörür. Ama en önemlisi o, sadece

⁴⁹ Bkz. Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 46, 51-52, 53, 55.

⁵⁰ Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul, 1990, s. 39.

⁵¹ Kemal Turan, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1996, s. 38.

amel/işin adamı değil, Kur'ân'ın ısrarla üzerinde durduğu "Sâlih amel" in adamı olmayı ister ve bunun için ilkelerini belirler.

Ahîlik hem kalıcı (statik) bir ruhtur, hem de atılımcı (dinamik). O, kalıcılığını Yüce Allah'ın değişmeyen devamlılıklarından alır. Atılımcılığını (ilericilik de denebilir) ise, Tanrı'nın devamlı değişkenliklerinden, Evrende sürekli var olan canlılık ve değişkenliliktен alır. Birincide inanmak ve çizilmiş sınırdaki (kader) kalmak; ikincide ise araştırma, öğrenme ve ilerleme vardır. O, kalıcılık yüzünden çelik gibi sert ve esnek; ilericilik yüzünden tomurcuk gibi taze, ipek gibi yumuşak, deniz gibiengin, su gibi akıcı-yaratıcı ve yaşatıcıdır.⁵²

Fütüvvet teşkilatı dışında bırakılan şu on iki grup insana bakıldığında, sistemin Kur'ân ve Sünnet merkezi etrafında kurulduğu açıkça görülür. Zira bunlar dinin yasakladığı ve sıcak bakmadığı şeylerdir: "*Kafirler, münafıklar, müneccimler/büyücü medyumlar, içki-zina-livatacılar, rotgenciler, yalan yanlış şeylerle müşteriyi aldatan dellallar/reklamcılar, yalan va'dedip eksik tartan sahtekar sanatkarlar, merhametsiz kasaplar, yürekleri taşlaşmış cerrahlar, avcılar, bozguncular/ teröristler ve karaborsacı vurguncular.*"⁵³

Yine Ahî Tüzüğü demek olan Fütüvvetnâmelerde şu hususların yigidi yigitlikten, Ahîyi ahilikten, Şeyhi şeyhlikten çıkaracağı yazılmıştır ki bunlar dinin en başta yasakladığı şeylerdir: "*Şarap içen, zina yapan, livata yapan, gammazlık-dedikodu-iftira eden, kovuculuk edip gıybet yapan, münafıklık eden, gurur ve kibirli olan, sert ve merhametsiz olan, haset eden, affetmeyip kin tutan, sözünde durmayan, yalan söyleyen, emanete hıyanet eden, kadınlara kötü niyetle bakan, kişinin ayıbını örtmeyip açığa vuran, cimri olan, hırsızlık eden.*"⁵⁴

Buna göre Kur'ân'ın ifadesiyle "**Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz**"⁵⁵ diyen her Müslüman malı ve canıyla bir anlamda vakıftır ve Yüce Yaratıcı uğruna, O'nun hoşnutluğunu kazanma adına O'nun kullarına hizmete adanmıştır. Bu nedenle müslümanın aklı, malı, canı, namusu ve dininin dokunulmazlığı vardır ve bunların hepsi son derece saygın ve değerlidir.

⁵² Bkz. Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 17-22.

⁵³ Bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 639; Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 37-38; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya, 1981, s. 180; Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara, 1989, s. 21-22.

⁵⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 183.

⁵⁵ 2 Bakara 156.

Dilimizde şöhret bulan şu deyimler, insan olarak her şeyimizi Yüce Yaratıcıya borçlu olduğumuzu ve onları O'nun hoşnutluğunu kazanabilmek için uğruna harcamamızın gerekli olduğunu ifade etmektedirler:

Haydan gelip Huya gitmek:⁵⁶ Hay kelimesi Yüce Allah'ın ismidir. 'O' demek olan Hû zamiri de O'na işaretir. Allah'tan gelip, sonunda O'nun huzuruna döndürüleceğimizi anlatan bu deyimle ilgili pek çok ayet yer alır Kur'an'da.⁵⁷

Fî sebîlillah: Allah yolunda, Allah uğruna demek olan ve hiç karşılık beklenmeden yapılan işler için kullanılan⁵⁸ bu deyim pek çok ayette geçmektedir.⁵⁹ Yüce Allah'ın kullarının hiçbir şeyine muhtaç olmadığı ortadadır. Ama O, yaratıklarına yapılacak olan hayır ve yardımı kendine izafe ederek konunun önemine dikkat çekmiş ve insanları buna teşvik etmiştir. Buna göre Allah'ın yaratıklarına yardım, adeta O'na yardım demektir. Onları sevip saymak, onların yaratıcısını sevip saymaktır.

Hasbeten lillah: Karşılık beklemeden, Allah rızası için yapılan işler için kullanılan bu ifade de 'Fî sebîlillah' deyimini ile paralellik arz etmektedir. Kendini hiçbir beklentisi olmadan ve isteyerek insanlığa hizmete adanmış kimseler için 'hasbî insan' yapılan işe 'hasbî iş' ve 'hasbîlik'⁶⁰ denmiştir.

Allah'a adanmışlık demek olan 'kurban ibadeti' de insanlara yardım etme hedefine yönelik olarak emredilmiştir. Allah uğruna can feda etmek demek olan 'şehidliğin asıl hedefi de insanlığın temel haklarını korumaktır.

İnsanın yaratılışında, özünde insanlara ve diğer canlılara yardım etme temayülü vardır. Ayrıca insan ölümsüzleşme arzusu ile dopdoludur. Ona biçilen seksen-yüz yıllık bir ömür onun bu arzusunu tatmin edememektedir. Bu yüzden o, bu dünyadan ayrıldıktan sonra da geride bıraktıklarıyla anılarak yaşamak istemektedir. İnsanın bu ölümsüzleşme arzusu ilk insan Hz. Adem'in şahsında net bir şekilde kendini göstermiştir. Kur'an'a göre Hz. Adem'i yasak meyveden yemeye götüren ve onun cennetten kovulmasına sebep olan şey de, onun Allah'ın meliklik ve

⁵⁶ Gölpınarlı Abdülbâki, *Tasavvufî Dilimize*..., s. 154.

⁵⁷ Bkz. 2 Bakara 156, 28, 245, 281; 10 Yunus 56; 30 Rûm 11; 41 Fussilet 21.

⁵⁸ Bkz. Doğan Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 383.

⁵⁹ Bkz. 2 Bakara 154, 190, 195, 244, 246, 261, 262, 273..

⁶⁰ Bkz. Doğan Mehmet, *age*, s. 446.

ebedilik sıfatlarına özenmesinden⁶¹ başka bir şey değildir. Kur'an'da insanların dünya hayatında yaşadıkları ömrü, öteki dünya dediğimiz ahiret yurdunda 'bir' gün yahut birkaç saat' olarak değerlendirdiğini anlatan ayetler vardır. İşte tarih boyunca insan özündeki bu tutkusunu, geride kalıcı eserler bırakarak tatmin etmeye çalışmıştır.

Özetleyecek olursak insanın ölümsüzleşme tutkusu, Yüce Yaratıcının ahlakıyla ahlaklanıp O'nun ve kullarının takdirini kazanma arzusu, ölümünden sonra hayırla anılma iştiağı, insan sevgisi ve insana hizmet sevdası, başkalarının mutluluğu ile saadete erme duygusu onu insanlığın hizmetine adanmaya götürmüştür. Bu dinî ve insanî etkenler tarih boyunca pek çok alanda, pek çok kahramanın / vakıf insanların yetişmesini sağlamıştır. Tarihe mal olmuş bu insanlar herkese açık olan hayır pazarlarında adeta birbirleriyle yarışmışlar ve kendilerinden sonraki kuşaklara örnek olmuşlardır.

Bu insanlar, kendilerini, enerjilerini, mallarını, hüner ve maharetlerini insanlığa adayan gönül adamlarıdır. Onlar, insanlık ve varlık sevdalısı/delisi kimselerdir. Delicesine seven, delicesine veren, delicesine didinen insanlar. Digerkâm, önceliği hep öteki/başkası olan, fütüvvet ve îsâr ruhuna sahip erlerdir. İnsanlığın hizmetkarı olmayı en büyük şeref kabul eden, hayır pazarı, iyilik ve güzellik çağlayanı, erdem deryası olan can dostlardır. Yaratılan her şeyi Yaratandan ötürü sevmeyi marifet bilen gönül doktorlarıdır. Onlara bu engin ufku bizzat Hz. Peygamber çizmiştir. O şöyle buyurur: *"Merhamet, sizin anladığınız şekilde yalnızca birbirinize olan merhamet değildir. Asıl merhamet bütün yaratıkları kuşatan merhamettir, evet bütün mahlukatı kuşatan bir merhamet."*⁶²

Sahip oldukları maddî ve manevî her şeyin asıl sahibi olarak Yüce Yaratıcıyı görerek onları O'nun uğruna, O'nun yaratıklarının hizmetine sunan fedakarlık anıtları. Umudun bittiği yerde umut, çarelerin tükendiği yerde çare, ışıkların söndüğü yerde ışık olanlar. Onlar, ateşin etrafında dönen pervaneler gibi, çoğu zaman ışıktan yararlanmak ve yararlandırmak için kendilerini feda ederler.

Onlar değişik isimlerle görünürler. Kimi zaman peygamberdir onlar, kimi zaman havarî, kimi zaman sahabe, kimi zaman velî, kimi zaman ermiş, kimi zaman sûfî, kimi zaman alperen, kimi zaman ahî, kimi zaman kurtarıcı, kimi zaman yönetici, kimi zaman rütbeli, kimi zaman

⁶¹ Bkz. 7 Araf 20, 20 Taha 120.

⁶² Hâkim, *Müstedrek*, IV, 185.

sıradan kişiler, kimi zaman Kızılay, kimi zaman akut olurlar. Farklı isimler, farklı alanlar, farklı giysiler, farklı rütbelere, farklı coğrafyalarda görünmüş olmaları çok da önemli değildir onlar için. Onlar için önemli olan insana ve var olan her şeye hizmetkar olmaları ve bunu gösteriş, birilerine yaranmak için değil sırf Yüce Yaratıcıya yaranmak, O'nun hoşnutluğunu kazanmak için yapmalarıdır.

Onlar, her şeyden önce O'nu tanıyorlar, O'nun yaratıklarını tanıyorlar, onların değerini anlıyorlar, niçin yaratıldıklarını biliyorlar, dünyaya geliş gayelerinin farkına varıyorlar ve O'na yaklaşmak için O'nun yaratıklarına hizmeti yegane gaye ediniyorlar. Bu yüce ruhu O'ndan alıyorlar kısaca. Çünkü O'dur, tüm özellik ve güzellikleriyle evreni yaratan, bezeyen ve donatan. O, insanı kendisi için/kendini tanıması için, evreni ise insan için yaratmıştır.

Nitekim Yüce Yaratıcı, Kitabı'nın daha başında o güzel insanların tanımını vererek onlardan olmaya yönlendirir kullarını. Kur'an'ın ikinci suresinin başında tanımlanan bu güzel insanların temel özelliklerinden biri şöyle ifade edilmiştir: "Onlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler/harcılar"⁶³ Bu kısa cümlede şunlar dikkatimizi çekmektedir: 'Rızık olarak verdiklerimizden' buyurularak, insanın sahip olduklarının asıl sahibinin Yüce Allah olduğuna işaret edilmiştir. O'nun verdiğini, O'nun istekleri doğrultusunda harcamak. Öte yandan 'verdiğimiz mallardan' denmemiş de rızık kelimesi özellikle kullanılmıştır. Bu şekilde, insana faydası olan ve helalinden kazanılan şeylerden verilmesine vurgu yapılmıştır. Cümlemin başındaki 'min' edatı, 'bir kısımdan' anlamındadır, dolayısıyla insandan sahip olduğunun tamamı değil, bir kısmını vermesi istenmektedir. Cümlemin sonundaki 'infak ederler' fiili sürekliliği bildirir. Buna göre muttakiler, kesintisiz infak edenlerdir. Rızık ve infak kelimeleri, yalnızca malî harcamalarla sınırlı olmayıp, sahip olunan her şeyi içine almaktadırlar. Zaten cümlemin başındaki 'mâ' edatı da buna işaret eder. Buna göre Müslüman, sahip olduğu konumu, kabiliyeti, ilmi, evladı ve diğer malî imkanları Allah yolunda kullanmaya infak etmeye gayret eden kimsedir.

O güzel insanlardan biri olan *Cüneyd Bağdâdî* ideal insan tipini sūfî diye isimlendirerek şöyle tanımlar:

"Sūfî/Arif toprak gibidir. Üzerinde iyi kötü herkesi ve her şeyi taşır. Bulut gibidir, herkesi gölgelendirir. Yağmur gibidir, herkese rahmet olur yağar. Üzerine atılan her türlü pisliği içinde eriten,

⁶³ 2 Bakara 3.

*temizleyen ve içinden güzel şeyler bitirerek o pislikleri güzelliklere dönüştüren verimli bir topraktır o.*⁶⁴

*"Evet vakıf insan öyle bir hizmet ehlidir ki, onun hali, uzun yollar boyunca bin bir canlıya, insana, hayvana, ağaca, güle, sümbüle, bülbüle hayat vererek akıp giden ırmağa benzer. Bu ırmağın varacağı menzil de Yüce Yaraticının ebedî vuslat deryasıdır."*⁶⁵

Aynı konuda Hz. Mevlana da şunları söyler:

"Şefkat ü merhamette güneş gibi ol!

Başkalarının kusurlarını örtmede gece gibi ol!

Sehavet ü cömertlikte akarsu gibi ol!

Hiddet ü asabiyette ölü gibi ol!

Tevazu ve mahviyette toprak gibi ol!

Olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol!"

Onları bu güzelliklere sürükleyen şeyler genel olarak şunlardır: Yüce Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma tutkusu; O'nun hoşnutluğunu kazanma coşkusu; güzel insanlara benzeme ve onlarla birlikte anılma arzusu; cömertlik, hayırseverlik, yardımseverlik gibi güzel iz ve eserlerle anılma ve bu yolla ölümsüzleşme sevdası; Ahirette kalıcı mükafatlara nail olma isteğidir. Bu duyguları sürekli canlı ve zinde tutmak gerekir ki o güzel insanlardan olunabilsin. Bunun için de dünyanın sonlu olduğunu, kalıcı olanın güzelliklerle anılma ve gönüllere girme olduğunu bilmek gerekir. Sahip olduğumuz değerlerin bize emanet olduğunu, onlara bizim de hiç sahip olamayabileceğimizi, yahut bir gün elimizden alınır verileceğini düşünmek gerekir.

Şu dizeler, kulağımıza küpe olsun ve hep bizim yolumuzu aydınlatsın:

"Kâmil odur ki koya her yerde bir eser,

Eseri olmayanın yerinde yeller eser." (Hadimî)

"Ölen insan mıdır, ondan kalacak şey eseri,

Bir eşek göçtü mü, ondan da nihayet semeri." (M. Akif Ersoy)

⁶⁴ Kuşeyrî, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, Beyrut, 1993, s. 315.

⁶⁵ O. N. Topbaş, *age*, s. 138-139.

"Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır.

Gidenin değil, bırakmayanın ardından ağlamalı.

Bırakanın da bıraktığı yerden devam etmeli." (Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye Nasihat)

"Geldi geçti ömrüm benim, Şol yel esip geçmiş gibi.

Hele bana şöyle gele, Şol göz yumup açmış gibi.

Bir hastaya vardın ise, Bir içim su verdin ise.

Yarın anda karşı gele, Hak şarabın içmiş gibi." (Yunus Emre)

Yazımızı fütüvvet ruhunun günümüze taşınması için bazı tekliflerle bitirelim:

Fütüvvet ve Ahîliği tarihe mal olmuş bir kurum olarak görmek yeterli değildir elbet. Önemli olan tüm insanlığın huzur ve yararına hizmet eden bu kurumu günümüze taşımak, onu yaşatmak ve bunun için gereken her şeyi yapmaktır. Özellikle her şeyin bir karşılık/bir çıkar beklentisiyle yapıldığı günümüzde, hiçbir karşılık beklemeden iş yapan, kendilerini evren ve içindekilere hizmete adayan iyilik meleği güzel insanlara muhtaç olduğumuz günümüzde. Fütüvvet ruhunu yaşatabilmek için öncelikle onu iyi tanımak, onun temellerini doğru tespit etmek gerekir. Fütüvvet ruhu dinî temelleri olan, dinî kaynaklardan beslenen, dinî yönlendirmelerle serpilip gelişen bir ruhtur. Dinin yaptırım ve denetim gücü ise son derece etkindir, kalıcıdır, sürekli, her zaman her yerde herkesi kuşatan bir güçtür. Fütüvvet ruhunu oluşturan ve onu canlı tutan, insanın özündeki iyilik güzellik tutkularıdır. Bunun temelinde ise Allah, insan, evren ve iyilik sevgisi; Yüce Allah'ın Rızası, Ahirette sevap kazanma arzusu; kalbî huzurdur. Bunların hepsini sürekli zinde tutacak olan dinî gıdalardır. Zira din, insanın gönlüne hitap eden, hikmetleriyle onun özüne işleyen, özündeki güzellikleri harekete geçiren; yine delileriyle onun aklına ve duyularına hitap eden, onları sürekli kontrol altında tutan ruhtur.

Fütüvvet ruhunu yaşatanlara ve onlar gibi olmaya çalışanlara ne mutlu!